

Seni Persembahan Topeng Sagu Melanau dalam Kaul Serahang Kakan di Sarawak

Melanau Sagu Mask Performing Arts in Kaul Serahang Kakan in Sarawak

Abdul Walid Ali (Walid Ali)^{1*}, Hishamuddin Siri², Awangko Hamdan Awang Arshad³

¹Universiti Teknologi MARA,
Kolej Pengajian Seni Kreatif UiTM Puncak Perdana, 40150 Shah Alam, MALAYSIA

^{2,3}Universiti Malaysia Sarawak (UNIMAS)
Fakulti Seni Gunaan dan Kreatif UNIMAS, 94300 Kota Samarahan, MALAYSIA

*Corresponding Author

DOI: <https://doi.org/10.30880/ahcs.2023.04.01.013>

Received 20 October 2022; Accepted 15 Mac 2023; Available online 30 June 2023

Abstrak: Masyarakat Melanau mempunyai satu budaya bertopeng semasa persembahan Serahang Kakan yang diperbuat daripada pokok rumbia. Dalam kajian ini, topeng tersebut dinamakan topeng sagu Melanau. Pemakai topeng akan menjadi subjek utama dalam Serahang Kakan dan seterusnya menjadikan Kaul sebagai satu aktiviti kebudayaan yang menarik dalam masyarakat Melanau. Proses penghasilan topeng, fungsi, dan nilai estetik budaya ini akan dibincangkan dalam kajian ini bagi melihat tinjauan awal seni persembahan ini yang jarang diberi perhatian oleh kebanyakan pengkaji kebudayaan Melanau. Sorotan kajian lepas dan beberapa siri kajian lapangan telah dibuat di Mukah untuk mendapatkan maklumat berkaitan. Kajian mendapati bahawa keunikan material pembuatan topeng; pokok rumbia telah menjadikan topeng sagu Melanau ini mempunyai bentuk dan fungsi tersendiri dalam persembahan Serahang Kakan.

Kata kunci: Melanau, Serahang, Topeng, Seni Persembahan, Pesta Kaul

Abstract: The Melanau community has a masked culture during the Serahang Kakan performance, which is made from the sago palm tree. In this study, the mask is called the Melanau sago mask. The wearer of the mask becomes the main subject in the Serahang Kakan and subsequently makes Kaul an intriguing cultural activity within the Melanau society. The process of mask production, its functions, and the aesthetic value of this cultural heritage will be discussed in this study to provide an initial overview of this performance art that has received little attention from most Melanau

cultural researchers. Previous research highlights and several field studies have been conducted in Mukah to gather relevant information. The study found that the uniqueness of the material used in making the mask, the sago palm tree, gives the Melanau sago mask its distinct form and function in the Serahang Kakan performance.

Keywords: Melanau, Serahang, Mask, Performing Arts, Kaul Festival.

1. Pengenalan

Budaya persembahan bertopeng dalam kalangan masyarakat Borneo masih lagi diamalkan oleh penggiat teater komuniti yang banyak menjalankan aktiviti ritual. Penggunaan topeng dalam persembahan masyarakat telah menjadi satu aspek penting dalam pementasan teater, selain daripada menjadi lambang dan motif dekoratif yang unik. Terdapat pelbagai cara dan fungsi yang boleh dilakukan oleh masyarakat dalam menjalankan aktiviti bertopeng. Kebiasaannya, aktiviti ritual ini menjadikan pemakai topeng sebagai antara watak penting dalam persembahan.

Mereka biasanya akan menjadi penghubung atau simbol kepada satu situasi. Misalnya dalam masyarakat Dayak, tarian hantu merupakan suatu aktiviti bertopeng yang dipersembahkan oleh bomoh. Semangat tertentu dipercayai akan membantu bomoh melalui pemakaian topeng dalam keadaan yang sangat menyeramkan.

Persembahan ini akan dijalankan semasa kanak-kanak telah tidur pada waktu tengah malam [1]. Manakala dalam kebudayaan masyarakat Ngaju, aktiviti bertopeng dilakukan untuk menggambarkan ketuhanan, keramat nenek moyang, dan makhluk campuran sebahagian manusia atau haiwan [2]. Hal ini berkait rapat dengan penggunaannya sebagai satu objek budaya dekoratif yang menghubungkan dunia seharian dan kosmologi.

2. Kajian Literatur

Topeng juga berfungsi sebagai satu ritual persembahan untuk memohon kesuburan dan rezeki daripada pelbagai semangat [3]. Keadaan ini juga berlaku dalam kebudayaan masyarakat lain. Misalnya di Baluguan India, topeng gergasi berusia satu abad yang bersaiz setinggi empat kaki telah menjadi sumber penyembuh kepada penyakit. Pesakit akan dibawa ke dalam bilik yang menyimpan topeng singa gergasi ini dan upacara penyembuhan akan dijalankan di dalam bilik tersebut [4]. Budaya bertopeng dalam masyarakat Bali pula lebih menjurus kepada fungsi pengguna topeng sebagai seorang dalang, penghibur, ahli falsafah, dan juga dukun. Asal usul bentuk persembahan bertopeng Bali adalah daripada tarian bertopeng kerajaan Majapahit yang telah jatuh pada kurun keenam belas [5].

Dalam masyarakat Melanau, budaya bertopeng telah dilaksanakan secara turun-temurun dan masih lagi diamalkan sehingga hari ini. Sejarah kewujudan budaya ini masih lagi tidak diketahui. Namun begitu, budaya bertopeng ini boleh dikaitkan dengan budaya bertopeng di serantau Nusantara berikutan pendedahan terhadap dunia luar dalam masyarakat Melanau adalah lebih mudah. Hal ini mengambil kira faktor geografi masyarakat Melanau yang mendiami pesisir pantai, kegiatan nelayan yang dilakukan, dan juga kedudukan strategik kerajaan lama Melanau seperti Barong, Rajang, Sirik, Tellian, dan Igan yang terletak di kawasan yang berdekatan dengan sungai dan laut. Perdagangan yang berlaku pada waktu itu membuatkan banyak pengaruh luar dapat meresap ke dalam budaya tempatan. Masyarakat Melanau pagan percaya bahawa dunia ini ialah perkongsian di antara alam realiti dan mistik. Kepercayaan mereka terhadap Ipok sebagai semangat yang membentuk dunia ini merupakan perkara yang perlu diambil perhatian kerana daripada aktiviti ritual inilah lahirnya seni persembahan, termasuklah kesenian topeng.